

Olomouc, 3. srpna 2017

Posudek

na disertační práci: **Kočišková, Jana: Role a postavení žen ve vrcholné politice v Československu v letech 1948-1968. Praha, Ústav politologie Filozofické fakulty UK v Praze 2017, 366 s. (včetně příloh).**

Cíle disertační práce jsou výstižně a srozumitelně definovány v úvodu. Nelze než souhlasit s tvrzením, že zvolené téma, tj. politická participace žen v Československu, je velmi málo probádané zejména v poúnorovém období budování socialismu. Přinejmenším to platí ve srovnání s obdobím tzv. první republiky, ke kterému dnes již existuje značné množství odborných studií i monografií (s. 8).

Nepochybné je rovněž to, že se autorka na zvolené téma velmi dobře teoreticky a metodologicky připravila studiem široké škály zahraniční literatury. Právě konfrontaci některých zajímavých a originálních metodologických přístupů nebo hypotéz převzatých ze zahraniční (především anglosaské) literatury s realitou české/československé politiky 50. a 60. let ostatně pokládám za jednu z nejsilnějších stánek celé disertace. Oceňuji přitom, že autorka nepodlehla rizikům zjednodušeného přenášení či mechanického „testování“ západních přístupů a modelů na nedemokratickém modelu politického systému Československa, který byl v dané době s klasickými systémy parlamentní demokracie většiny zemí západní Evropy nesrovnatelný. Zvláště markantně se to ukazuje na příkladu zastoupení žen v zákonodárných sborech, neboť, jak autorka na několika místech správně zdůrazňuje, hrál parlament (Národní shromáždění) v politickém systému a životě poúnorového Československa pouze vedlejší úlohu odvozenou od vedoucí úlohy KSČ. Což je také důvod, proč autorka logicky jednu ze stěžejních kapitol věnovala právě ženám v čelných pozicích ve volených orgánech a v aparátu KSČ.

Za další a rozhodně nikoli malý přínos disertace pokládám zpochybnění či dokonce vyvrácení některých zažitých tvrzení. Například jde o tradované přesvědčení, že v Československu, podobně jako v některých jiných státech tehdejšího východního bloku, existovaly jakési povinné či předepsané kvóty, v rámci kterých měly být ženy zastoupeny ve většině orgánů politického systému (vládnoucí strana – stát – masové a společenské složky a organizace). Dále autorka velmi pečlivě ukazuje na diskrepanci mezi počtem žen v řadové členské základně KSČ (obvykle kolem 30-35%) a ve vyšších funkcích, ať již v předsednictvu nebo plénu ÚV KSČ, případně v

zákonodárném sboru nebo ve vládě. Všechny její tvrzení a závěry jsou pečlivě zdokumentovány řadou tabulek a statistik. U publikovaných nebo archivních zdrojů, jejichž původcem byla sama KSČ, bych doporučil věnovat pozornost nejen stanovám KSČ, ale také dokumentům vzešlým ze všech sjezdů a nejdůležitějších konferencí KSČ (např. mimořádné konference v r. 1956) celého poválečného období.

U kapitol věnovaných pouze českým zemím/Československu velmi oceňuji, že se autorka kromě bohaté škály literatury opírá o výsledky vlastního výzkumu primárních pramenů. Již na základě letného pohledu na heuristickou základnu, která kromě digitálních zdrojů zahrnuje rovněž klasické archivní fondy, vydané edice pramenů, tištěné dobové prameny apod., lze jednoznačně konstatovat, že se nejedná o práci kompilační (tj. odvozenou z již publikovaných titulů), ale o práci původní, která z velké části vychází z vlastního výzkumu nových primárních zdrojů, včetně archivních pramenů. Zde bych nicméně doporučil možnost otevření několika dalších relevantních archivních fondů, na prvním místě fondu Národní fronty v Národním archivu. Ústřední akční výbor NF, s jehož dokumenty se autorka seznámila, sice také hrál významnou úlohu, avšak pouze v počátečních letech zakladatelského období režimu. Důkladnější rešerše dokumentů z provenience Národní fronty z let 1954-1968 by nicméně mohla pomoci přesněji zmapovat mechanismy, jakými se formálně na půdě orgánů Národní fronty sestavovaly tzv. jednotné kandidátky k volbám do Národního shromáždění a národních výborů všech stupňů. O uplatnění vedoucí úlohy KSČ přitom samozřejmě nikdo nepochybuje, nicméně přesto se domnívám, že důkladnější a detailnější prozkoumání centrálních orgánů Národní fronty (předsednictvo a ústřední sekretariát) zde stále zůstává jako jedno z bílých míst. V této souvislosti bych rovněž doporučil zaměřit větší pozornost na osobnost Ladislavy Kleňhové – Besserové,¹ která měla jakožto tajemnice ÚV NF s praxí sestavování kandidátek a výkonu vysokých politických funkcí velmi bohaté zkušenosti.

V následující části posudku bych si ještě dovolil upozornit i na některé problematičtější či spornější momenty, na které jsem při čtení disertační práce narazil. Hned v úvodu (na s. 8-9) autorka zmiňuje kulturní faktory, mezi něž počítá kulturní tradice, předsudky a převládající náboženství. Zastavil bych se především u fenoménu náboženství, který hraje v historickém procesu ženské emancipace jednu z klíčových rolí. To jistě platí i pro české země, kde je ovšem z hlediska míry religiozity nutné rozlišovat mezi jednotlivými historickými zeměmi, a to bez ohledu na přechod ke krajskému správnímu uspořádání od ledna 1949. Autorka se úlohy církve (a potažmo náboženství) ve své práci sice dotkla, nicméně pouze v maximální stručnosti ve vztahu k církevní komisi ÚV KSČ. Fenomén silné religiozity na Moravě, o Slovensku nemluvě, přitom nehrál pouze významnou

¹ V tabulce poslankyň NS na s. 183 a na s. 223 je uvedena s oběma příjmeními, v tabulce členek ÚV KSČ na s. 282 pouze s jedním příjmením.

úlohu z hlediska tradičního elektorátu Československé strany lidové.² Ještě v první polovině padesátých let šlo o problém, se kterým se potýkala i samotná KSČ, neboť okolo 30% jejích členů se hlásilo k římskokatolickému vyznání. Vedení KSČ muselo zpočátku tento fakt respektovat a kulturní vzorce chování významné části své členské základny, a týkalo se to v první řadě žen, kultivovat postupnými kroky. K radikálnímu vymýcení náboženských reziduí u vlastní členské základny KSČ, ale i v celé společnosti, režim přikročil až ve druhé polovině padesátých let. Teprve v rámci dokončování tzv. kulturní revoluce letech 1957-1959 byly postupně nahrazovány řádové sestry v nemocnicích „civilním“ ženským personálem a všechny věřící učitelky se musely formálně zříct své víry a vystoupit z církve. Na venkově hrál faktor religiozity žen silnou brzdící úlohu v procesu kolektivizace.

Jiným a zajisté velmi pozoruhodným dílčím tématem, které autorka otevřela, a kterému se na rozdíl od faktoru religiozity rozhodla v práci více věnovat, je specifická zkušenost žen - pozdějších političek - z období nacistické okupace (s. 296-312). Tato dílčí kapitola se časově a obsahově částečně překrývá s chronologicky řazenou kapitolou, která nastiňuje postavení žen v období tzv. druhé republiky a druhé světové války (s. 34-36). Autorka správně konstatuje, že do vedoucích funkcí v KSČ byli nejprve preferováni komunisté s předválečnou stranickou zkušeností a ti, kteří se aktivně zapojili do protinacistického odboje (s. 278). Zde je nicméně v první řadě nutné sledovat, jakým způsobem poúnorový režim nakládal a manipuloval se dvěma vzájemně souvisejícími fenomény – fenoménem tzv. lidických žen a fenoménem žen z Ravensbrücku. K oběma okruhům dnes již existuje nemalé množství literatury různých žánrů, včetně literatury odborné.³ Sám se domnívám, že některé přeživší české ženy z koncentračních táborů, pokud se po návratu přihlásily ke komunistické ideologii a vstoupily do KSČ, byly ve svém kariéřním růstu skrytě nebo i otevřeně podporovány těmi předními funkcionáři režimu, kteří také prošli koncentračními tábory (A. Zápotocký, A. Novotný, za „obrozenou“ ČSL J. Plojhar aj.). Je věcí výběru samotné autorky, která jména z kategorie vězňených žen uvádí. Osobně bych ale určitě nevynechal jméno Zdenky Nedvědové – Nejedlé, a to nejenom z toho důvodu, že se jedná o dceru prominentního komunistického politika a ideologa Zdeňka Nejedlého. K mému překvapení jsem v textu nikde nenarazil na jméno Gusty Fučíkové.

Jinou věcí ovšem je, jakým způsobem komunistický režim v 50. a 60. letech fenomén „hrdinského odporu“ a utrpení českých žen - komunistek „instrumentalizoval“ ve své propagandě a jak se tento fenomén odráží v dobovém umění a v literatuře.

² V první polovině padesátých let byl s podporou Národní fronty vydáván časopis Křesťanská žena.

³ Z posledních titulů k Lidicím např. Kyncl, Vojtěch: Lidice. Zrození symbolu. Praha 2015.

Na závěr posudku mohu zodpovědně konstatovat, že disertační práce je obsahově kvalitní a přínosná pro vědecké poznání. Disponuje všemi předepsanými formálními parametry původní vědecké studie. Velmi si cením elegantní stylistické úrovně textu, který je plně v souladu s pravidly českého pravopisu.

Závěr: disertační práci Jany Kočíškové doporučuji k obhajobě.

.....
doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.

Filozofická
fakulta

Katedra historie

Genius loci ...